

TEMAT

O ocenianiu kształtującym w teorii i w praktyce

Jak ocenianie kształtujące (ang. formative assessment) wzmacnia świadomość, samodzielność i odpowiedzialność w uczeniu się.

Nazwa może sugerować, że chodzi o ocenianie wiedzy i umiejętności, i nie oddaje głębi tego procesu. Tymczasem pod pojęciem „ocenianie kształtujące” kryje się systematyczne zbieranie informacji o postępach uczniów oraz wykorzystywanie tej wiedzy do nauczania w sposób, który najlepiej wspiera uczniów w rozwoju, gdyż jest dostosowany do potrzeb danej grupy.

Ocenianie kształtujące jest koncepcją i rozwiązaniem dydaktycznym, które rozwija się przez wiele lat dzięki pracy badaczy i edukatorów. Kluczowy wpływ na rozwój teorii i praktyki oceniania kształtującego mieli dwaj profesorowie z King's College w Londynie – Paul Black i Dylan Wiliam. Silny wpływ oceniania kształtującego na rezultaty uczenia się potwierdził nowozelandzki badacz edukacyjny John Hattie, który w swoich metaanalizach podkreślił rolę informacji zwrotnej w uczeniu się i osiągnięciu sukcesów w nauce. Idea oceniania kształtującego trafiła do polskich szkół dzięki działaniom Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Fundamentami oceniania kształtującego jest pięć strategii.

1. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
2. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.

3. Udzielanie uczniom informacji zwrotnych, które umożliwiają im widoczny postęp.
4. Tworzenie uczniom przestrzeni do tego, by korzystali ze swojej wiedzy i umiejętności.
5. Wspieranie uczniów w stawianiu się autorami własnego procesu uczenia się.

Wyjaśnijmy, na czym polega każda z nich.

CELE I KRYTERIA SUKCESU,

czyli strategia określania i wyjaśniania uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.

Cele edukacyjne są zapisane w podstawach programowych. W specjalistycznym języku dydaktyki opisują je słowa, które często są niezrozumiałe dla uczniów. Jeśli używamy niezrozumiałych pojęć, uczniowie nie wiedzą, czego się nauczą podczas lekcji, czyli nie uczą się świadomie. Mogą też stracić sens uczestniczenia w lekcji i angażowania się w naukę. Dlatego bardzo potrzebne jest określenie celu na każdą lekcję, podanie go uczniom w zrozumiałym sposób i wyjaśnienie, czego dokładnie się nauczą.

Kryteria sukcesu są „dowodami” uczenia się i mówią, po czym można poznać, że uczeń osiągnął cel lekcji, czyli nauczył się tego, co zaplanował nauczyciel. Zazwyczaj gromadzą je nauczyciele, np. w formie sprawdzianów, ale chodzi o to, aby dowody swojego uczenia się zbierali uczniowie i widzieli, że naprawdę uczą się na każdej lekcji. Kiedy widzą, że są w stanie odnieść sukces, nabierają wiary w siebie.

MONITOROWANIE POSTĘPÓW,

czyli strategia organizowania w klasie dyskusji, zadawania pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.

Jeśli ocenianie kształtujące ma pomagać w nauce, nauczyciele potrzebują jasnych informacji o tym, czy uczniowie się uczą, co im w tym pomaga, a co jest wyzwaniem. Najlepszym sposobem zdobycia wiedzy na ten temat jest dialog z uczniami. Praktycy oceniania kształtującego opierają go na szacunku, zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa. Aby zdobyć od uczniów informacje o ich uczeniu się, jako nauczyciele/ki możemy podejmować różne działania. Ważne, by robić to na bieżąco, nie w tylko ramach podsumowania działu czy półrocza, aby szybko reagować na ujawniające się potrzeby uczniów. Jak to wdrożyć? Na przykład:

- ☞ zadbaj o to, aby uczniowie czuli, że ci na nich zależy i dlatego chcesz pracować z nimi tak, jak tego potrzebują, by robić szybkie postępy,
- ☞ podczas lekcji rób podsumowania i proś uczniów, aby dzielili się informacjami o tym, czego się dzisiaj nauczyli i co było dla nich łatwe, a co trudne, gdy pracowali nad zadaniami,
- ☞ zapytaj, czy uczniowie mają ulubioną metodę przyswajania informacji, która sprawia, że uczą się czegoś szybciej lub łatwiej,
- ☞ polecaj różne zadania, które przynoszą informacje o postępach uczniów: prace pisemne, prezentacje ustne na wybrany temat, wspólne projekty, które wymagają współpracy i integracji wiedzy, testy i quizy oraz podsumowujące sprawdziany wiedzy.

Dziel się zebranymi w ten sposób informacjami z klasą, dawaj wskazówki do uczenia się, rozmawiaj z rodzicami uczniów, a przede wszystkim modyfikuj pracę, tak aby przynosiła coraz lepsze rezultaty.

INFORMACJA ZWROTNA O POSTĘPACH,

czyli strategia udzielania uczniom informacji zwrotnych, które umożliwiają im widoczny postęp.

To sedno, najważniejsza rzecz w ocenianiu kształtującym. Bez informacji o tym, czy zadanie, dzięki któremu uczniowie się uczą, zostało przez nich wykonane całkowicie dobrze, czy też nie, nauka staje się trudna, a uczniowie niepewni. Nie dostrzegają procesu uczenia się i efektów swojej pracy. To, jak im idzie w nauce, oceniają na podstawie stopni, które pokazują umiejętności przełożone na skalę ocen i ranking w klasie. Zapytani, jak im poszła klasówka, często mówią: „zobaczę, jak nauczyciel ją sprawdzi, ale chyba dobrze” albo: „nie wiem, ale mam nadzieję, że zaliczyłem”.

Co innego, gdy na bieżąco otrzymują od nauczyciela informacje:

- o tym, co już umieją,
- czego jeszcze nie potrafią lub w czym popełniają błędy i jak je poprawić, gdy się zdarzą,
- jak się dalej uczyć, aby się rozwijać.

Wtedy pogłębiają wiedzę o swoim uczeniu się. Mogą powiedzieć: „wiem, że się uczę, zauważam to, rozumiem, czego się uczę i w jaki sposób, widzę swoje postępy”. Wiedzę o uczeniu się mogą wykorzystać do poprawienia zadania, poszerzenia wiedzy, przekształcenia swoich podstawowych umiejętności w zaawansowane i osiągnięcia samodzielności w nauce.

Ważne, aby przekazywana przez ciebie informacja zwrotna była rzetelna, świeża i wyrażona w sposób całkowicie zrozumiały dla ucznia, dla którego jest przeznaczona. Oznacza to, że powinna odnosić się do kryteriów sukcesu, do bieżących zadań i do aktualnie wykonywanej przez ucznia pracy. Przekazując ją uczniowi, umów się z nim, w jakim terminie poprawi swoją pracę lub umiejętność, nad którą wspólnie pracowaliście. Okazją do potwierdzenia przyrostu wiedzy będą następne zadania.

UCZENIE SIĘ OD SIEBIE NAWZAJEM,

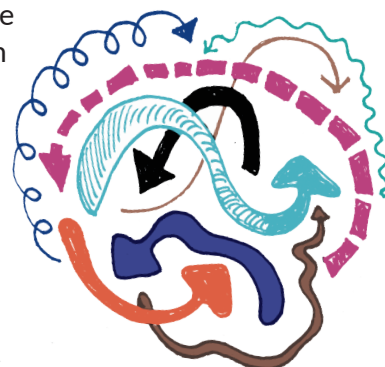
czyli strategia tworzenia uczniom przestrzeni do tego, by wzajemnie korzystali ze swojej wiedzy i umiejętności.

Chociaż nauczyciele, książki i internet są częstymi źródłami wiedzy dla uczniów, oni sami umieją tak wiele, że mogą dzielić się z rówieśnikami informacjami i uczyć się jedni od drugich. Kiedy wzajemnie tłumaczą sobie pojęcia, algorytmy, procesy i prawa rządzące przyrodą, albo wyjaśniają, jak coś działa, uczą się we współpracy, rozwijają umiejętności komunikacyjne i tworzą relacje.

Uczenie się od siebie nawzajem angażuje myślenie, wymaga przywołania posiadanej wiedzy, przetworzenia jej tak, aby połączyć z nową wiedzą, i przekazania informacji koledze, dlatego jest efektywne.

Praktykowanie tej strategii można urzeczywistnić przez organizowanie różnych interakcji między uczniami, np.:

- zadanie na dobry początek lekcji – przypomnienie sobie w parze wyjściowej wiedzy potrzebnej do osiągnięcia celu,
- rozmowy w parach na zadany temat i wykonanie zadania edukacyjnego w parze,
- uczenie się w grupach z wykorzystaniem aktywizujących form pracy, np. jigsaw (układanka), stoliki zadaniowe, world café, latające dywany, myśląca klasa,
- zespołowa realizacja projektów przedmiotowych i interdyscyplinarnych,
- przekazywanie koleżeńskiej informacji zwrotnej do zadań wykonanych w klasie lub prac domowych,
- kartkówki i quizy w parach,
- podsumowanie lekcji w parach lub małych grupach.

ZARZĄDZANIE PROCESEM WŁASNEJ EDUKACJI,

czyli strategia wspierania uczniów w stawianiu się autorami własnego procesu uczenia się.

Realizacja tej strategii rozwija u uczniów samoregulację w uczeniu się, czyli umiejętność podejmowania świadomych, autonomicznych decyzji związanych z uczeniem się, branie odpowiedzialności za ten proces i samodzielne stawianie sobie celów edukacyjnych oraz dążenie do ich osiągnięcia. Choć to dość wymagające rzeczy, można je wypracowywać stopniowo i w ramach praktykowania wcześniej omówionych czterech strategii.

Aby wspierać uczniów w stawianiu się autorami własnego procesu uczenia się:

- 👉 włączaj ich w określanie celów uczenia się, np. po wprowadzeniu w temat możesz poprosić uczniów, aby zastanowili się, czego można się nauczyć podczas tej lekcji albo proponując im zadanie domowe, zapytać, jakie korzyści mogą mieć z tego, że je wykonają,
- 👉 wspólnie planujcie harmonogram uczenia się, np. na najbliższy tydzień – możesz zaprojektować z uczniami OK zeszyt¹, dziennik uczenia się lub portfolio², w którym będą mogli wykonywać różne zadania i obserwować swoje postępy, notować wyzwania i ustalenia dotyczące nauki,

¹ OK zeszyt to zeszyt uczniowski wprowadzający założenia oceniania kształtującego, w którym uczniowie dokumentują postępy w nauce, refleksje i cele do osiągnięcia, wspierające proces uczenia się. Pomysł połączenia zeszytu uczniowskiego z ocenianiem kształtującym wprowadziła Danuta Sterna (więcej: oknauczanie.pl);

² Portfolio oznacza tu teczkę do dokumentowania własnego uczenia się w ramach wybranego zagadnienia, przedmiotu.

- 👉 wdrażaj uczniów w regularne zastanawianie się nad tym, co już osiągnęli i co wzmocnić w uczeniu się oraz jakie sposoby uczenia się przynoszą najlepsze rezultaty,
- 👉 stosuj pozytywne wzmocnienia, doceniaj osiągnięcia uczniów, wykorzystane rozwiązania, aby zbudować ich wiarę w siebie,
- 👉 ucz organizacji, planowania uczenia się i proponuj różne techniki, które temu służą, np. technikę Pomodoro (25 min uczenia się, 5 min przerwy a po 4 takich cyklach 30 min przerwy),
- 👉 dawaj regularną informację zwrotną na temat umiejętności uczenia się, która pomaga uczniom zrozumieć, co już robią dobrze i co może im pomóc.

Wprowadzanie strategii oceniania kształtującego do praktyki szkolnej powinno być stopniowe, cierpliwe i monitorowane (sprawdzone z uczniami), aby uczniowie dobrze rozumieli poszczególne strategie i mieli szansę zyskać wprawę w ich wykorzystaniu do uczenia się. Warto też współpracować nad ocenianiem kształtującym z innymi nauczycielami w szkole, aby zespołowo odnieść jak największe korzyści edukacyjne.

* W tekście, aby uprościć informacje i zachować przejrzystość treści, stosujemy czasami formy męskie zamiast męskich i żeńskich, mając jednak na uwadze, że obejmują one wówczas przedstawicieli każdej płci.

